

Pragmatyzm i wrażliwość w rozwiązywaniu kwestii bezrobocia oraz promocji zatrudnienia – od okresu transformacji społeczno-gospodarczej lat 90. do integracji europejskiej i wyzwań współczesnych

O pragmatyzmie i wrażliwości jako postawie i wartościach aktywności naukowej piszę z perspektywy ucznia i przedstawiciela szkoły naukowej Profesor Małgorzaty Szyłko-Skoczny, która w 2022 r. obchodziła pięćdziesięciolecie swojej aktywności naukowej. Niezmiennie przez cały ten okres związana z naszym Wydziałem Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych, wcześniej Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, Uniwersytetu Warszawskiego. Profesor Szyłko-Skoczny w rozwoju naukowym naszej wspólnoty wydziałowej napisała piękny rozdział dokonań badawczych, aktywności dydaktycznej i wychowawczej, rozumianej jako wpływ na rozwój naukowy nowych pokoleń badaczy. Swoją osobowością i pracowitością przyczyniła się ogromnie do rozbudowy struktur akademickich i współpracy międzynarodowej naszego Wydziału i Uniwersytetu Warszawskiego, wreszcie stanowiła filar naszego Instytutu Polityki Społecznej.

Profesor Małgorzata Szyłko-Skoczny to przede wszystkim Wychowawca i Mistrzyni pokoleń polityków społecznych, którzy byli i pozostają pod Jej wpływem – Jej pasji badań nad problemami zatrudnienia i bezrobocia, wspomnianej już wrażliwości i pragmatyzmu.

Myszę, że w świadomości wszystkich polityków społecznych aktywność zespołu badawczego Profesor Szyłko-Skoczny stanowi fundament polskich badań nad bezrobociem. Unikalna metoda i skala badań prowadzonych przez Jej zespół są do dziś kluczowym nurtem analiz tego obszaru, w szczególności społecznych skutków bezrobocia, wpływu bezrobocia na zaspokajanie potrzeb materialnych, przyszłości systemu urzędów pracy czy badań z zakresu edukacji i rynku pracy. Prace teoretyczne Profesor Szyłko-Skoczny są podstawowymi pozycjami w literaturze przedmiotu dla każdego badacza problemów bezrobocia i społecznych konsekwencji tego zjawiska. Ale to, co udało się Profesor Szyłko-Skoczny, to po pierwsze zbudowanie świadomości znaczenia problematyki zatrudnienia i bezrobocia, i jeszcze szerzej rynku pracy oraz społecznych i ekonomicznych skutków bezrobocia.

W analizach i rekomendacjach w zakresie polityki rynku pracy zawsze w centralnym miejscu znajdowały się osoby potrzebujące pomocy państwa, pasywnej i aktywnej polityki rynku pracy. Szkoła Profesor Szyłko-Skoczny, szeroko czerpiąc z doświadczeń państw Europy Zachodniej, przede wszystkim z idei społecznej gospodarki rynkowej RFN, opierała się na aktywnej interwencji państwa, roli i znaczenia publicznych służb zatrudnienia i instrumentów rynku pracy dla rozwiązywania problemów bezrobocia.

Szczególnie dziś, gdy rola aktywnej polityki rynku pracy i aktywnej polityki społecznej została w pewnym zakresie zmarginalizowana, na rzecz rozwoju systemu świadczeń, różnego rodzaju dopłat, ograniczania instrumentów wspierania aktywności zawodowej, warto odwołać się do badań i wniosków Autorki w tym obszarze. W Jej ostatnich publikacjach wybrzmiewa postulat zmian i ewolucji polityki rynku pracy, przeciwstawianie się zastępowania aktywnej polityki społecznej systemem świadczeń, w miejsce instrumentów aktywizacji, które nie nadążają za nowymi wyzwaniami i potrzebami. Dlatego warto przypomnieć i podkreślić znaczenie koncepcji formułowanych i promowanych przez zespół Profesor Szyłko-Skoczny.

Ogromną rolę w rozwoju nowoczesnej polityki rynku pracy odegrało uruchomienie przez zespół badawczy Małgorzaty Szyłko-Skoczny kierunku studiów stacjonarnych, zaocznych i podyplomowych, które wypromowały dziesiątki tysięcy specjalistów z dziedziny zatrudnienia i polityki rynku pracy w Polsce, a nasi absolwenci kierowali podmiotami polityki społecznej na wszystkich szczeblach administracji publicznej – ministerstwami, departamentami ministerstw, urzędami pracy, ośrodkami pomocy społecznej i NGO.

Sukcesem Profesor Szyłko-Skoczny jest ogromna ilość prac badawczych i naukowych przygotowanych pod Jej kierunkiem, wreszcie zapewnienie kontynuacji dzieła Mistrzyni przez Jej uczniów – profesorów, doktorów habilitowanych i doktorów. Dziś uczniowie i wychowankowie Pani Profesor kontynuują jej dorobek naukowy, a w Katedrze Ustroju Pracy i Rynku Pracy, którą mam przyjemność kierować, realizuje się większość Jej doktorantów już z tytułami profesorskimi. Rozwijają oni dotychczasowe i nowe nurty badań nad rynkiem pracy, w tym nad procesami migracyjnymi, społecznymi skutkami bezrobocia, wpływem pandemii COVID-19 na rynek pracy, ale i oddziaływaniem nań nowych technologii, sytuacją obywateli Ukrainy w związku z wojną i ich integracją społeczną i zawodową. Warto syntetycznie przywołać kluczowe aktywności naukowe i badawcze naszej Jubilatki, które najlepiej potwierdzają drogę naukową i dokonania Profesor Małgorzaty Szyłko-Skoczny i wyznaczają współcześnie sposób myślenia o problemach i wyzwaniach, z którymi przychodzi nam się mierzyć.

Małgorzata Szyłko-Skoczny urodziła się w Koszalinie w 1950 r. i po ukończeniu w 1972 r. studiów prawniczych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, ze specjalizacją prawo pracy, została zatrudniona na etacie asystenta-

-stażysty w Zakładzie Polityki Społecznej, przekształconym później w Instytut Polityki Społecznej, na Wydziale Dziennikarstwa i Nauk Politycznych, a od 2019 r. Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych UW. Małgorzata Szyłko-Skoczny pracowała tu nieprzerwanie do 2020 r. W 1977 r. obroniła rozprawę doktorską pt. *Sytuacja robotników cudzoziemskich w Szwajcarii*, przygotowaną pod kierunkiem prof. dr. hab. Antoniego Rajkiewicza. W 1988 r. Rada WDiNP nadała Jej stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie nauki o polityce, na podstawie rozprawy pt. *Bezrobocie jako kwestia społeczna. Studium społecznych i prawnych problemów bezrobocia w RFN*. Od 1989 r. pracowała na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Warszawskim, a w latach 1994–1995 równoległe w Urzędzie Rady Ministrów na stanowisku doradcy wiceprezesa Rady Ministrów. W 2005 r. uzyskała tytuł naukowy profesora nauk humanistycznych nadany przez Prezydenta RP. W latach 2000–2004 pełniła funkcję prodziekana WDiNP, a w latach 2008–2012 dyrektora Instytutu Polityki Społecznej.

Profesor Szyłko-Skoczny od rozpoczęcia pracy zawodowej zainteresowania naukowe koncentrowała wokół trzech obszarów: społecznych problemów zatrudnienia i rynku pracy, ustawodawstwa społecznego oraz polityki społecznej w ujęciu porównawczym, w tym zwłaszcza polityki społecznej w Niemczech.

Najważniejszą dziedziną Jej działalności badawczej były od początku społeczne problemy zatrudnienia i rynku pracy. W latach 70. interesowała się przede wszystkim migracją zarobkową. Staż na Uniwersytecie w Bernie umożliwił Jej prowadzenie studiów w dziedzinie polityki społecznej w Szwajcarii, ze szczególnym uwzględnieniem zatrudniania robotników cudzoziemskich w tym kraju. Efektem była rozprawa doktorska o społecznych konsekwencjach zatrudniania robotników cudzoziemskich w Szwajcarii w latach 70. Rezultaty jej aktywności badawczej w dziedzinie migracji zarobkowej zostały opublikowane w czasopiśmie naukowych, np. w artykułach: *Robotnicy cudzoziemscy w Szwajcarii na tle współczesnych procesów migracyjnych w Europie Zachodniej*, *Sytuacja społeczna i ekonomiczna robotników cudzoziemskich w Szwajcarii*.

Po promocji doktorskiej rozszerzyła zakres swoich zainteresowań badawczych na najważniejsze problemy, których rozwiązanie stało się zadaniem dla polityki społecznej w państwach Europy Zachodniej, a zwłaszcza w RFN. Staże naukowe na uniwersytetach w Ratyzbonie oraz w Bonn pozwoliły Jej przeprowadzić szerokie studia nad zjawiskiem bezrobocia, które w latach 80. uznano za jeden z najpoważniejszych problemów ekonomicznych i społecznych w RFN. W rezultacie przygotowała i opublikowała w Polsce rozprawę habilitacyjną o społecznych i prawnych problemach bezrobocia w RFN.

Po uzyskaniu stopnia doktora habilitowanego, na początku lat 90., podstawowym obszarem Jej zainteresowań badawczych stała się sytuacja na polskim rynku pracy. Transformacja ustrojowa spowodowała, że w Polsce ujawniło się w sposób gwałtowny

bezrobocie rynkowe, które bardzo szybko zostało uznane przez władze, a także przez społeczeństwo, za najważniejszy problem ekonomiczny i społeczny naszego kraju. Wiedza i doświadczenie, które zdobyła w latach 80. podczas badań nad bezrobociem w RFN, stały się bardzo użyteczne w pracy badawczej nad rozwojem i cechami tego zjawiska w warunkach polskich. W Jej działalności naukowo-badawczej po habilitacji za szczególnie wartościowe należy uznać badania kwestii społecznej bezrobocia na lokalnych rynkach pracy w Polsce.

W 1990 r. zainicjowała utworzenie zespołu badawczego składającego się z pracowników Instytutu Polityki Społecznej WDiNP UW, który przez wiele lat realizował badania empiryczne dotyczące bezrobocia w III RP. Do zespołu badawczego Profesor Szyłko-Skoczny należeli kluczowi pracownicy naukowcy Instytutu: prof. Barbara Rysz-Kowalczyk, prof. Barbara Szatur-Jaworska, dr Roman Wasylewski, dr Danuta Możdżeńska-Mrozek, dr Grażyna Magnuszewska-Otulak, dr Renata Gierszewska, piszący te słowa prof. Jacek Męcina, ale także pracownicy Wydziału Nauk Ekonomicznych UW, np. prof. Michał Gmytrasiewicz. W badaniach brali też udział pracownicy innych instytutów naszego Wydziału: doc. dr Danuta Grzelewska, prof. Grażyna Ulicka.

Zespół, którym kierowała Małgorzata Szyłko-Skoczny, rozpoczął terenowe badania empiryczne w początkowej fazie kształtowania się bezrobocia rynkowego we współczesnej Polsce i kontynuował je w kilku etapach (badania prowadzono w 1991 r., a następnie w latach 1993 oraz 1995–1996). Badania empiryczne pozwoliły dokonać kompleksowej analizy bezrobocia jako kwestii społecznej i umożliwiły obserwację zmian, które towarzyszyły temu zjawisku w kolejnych fazach jego rozwoju. Badania dotyczyły diagnozy przyczyn bezrobocia, jego negatywnych konsekwencji oraz działań podejmowanych w społecznej sferze przeciwdziałania temu zjawisku.

Realizacja badań na wybranych celowo lokalnych rynkach pracy (Limanowa, Chełmża, Pisz, Sanok, Zgierz, Miastko, Mława) pozwoliła uzyskać rzeczywisty obraz bezrobocia zróżnicowanego regionalnie – dostrzec jego cechy specyficzne, charakteryzujące to zjawisko w mikroskali. Badania prowadzono kompleksowo i symultanicznie – wśród bezrobotnych, pracodawców, pracowników, w urzędach pracy i ośrodkach pomocy społecznej oraz w instytucjach lokalnych. Zastosowano różne techniki badawcze: analizę dokumentów i danych statystycznych, lustrację instytucji, obserwację uczestniczącą, wywiady grupowe i indywidualne, wywiady kwestionariuszowe. Rezultaty badań zostały opublikowane w kilku książkach: *Społeczne skutki bezrobocia w wymiarze lokalnym* (1992), *Pomoc społeczna wobec zjawiska bezrobocia* (1993), *Bezrobocie w mieście i gminie Limanowa w latach 1991–1993* (1994).

Istotne rozszerzenie zakresu badań empirycznych zespołu badawczego nastąpiło w latach 1995–1996 poprzez realizację, na zlecenie Międzynarodowej Organizacji Pracy, międzynarodowych badań porównawczych dotyczących bezrobocia wśród młodzieży w wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej, które prowadzono

w Polsce, Rosji, Republice Czeskiej, na Ukrainie i Węgrzech. Badania te miały na celu ustalenie, czy młody wiek jest przywilejem, czy raczej obciążeniem na rynku pracy. Uzyskane przez zespół wyniki znalazły się w książce pt. *Sytuacja młodzieży na rynku pracy w wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej* (1998), a efekty tych badań były jednym z istotnych wątków i inspiracji mojej dysertacji naukowej na temat barier aktywizacji zawodowej młodzieży, którą pod kierunkiem Małgorzaty Szyłko-Skoczny przygotowałem i obroniłem w 1999 r. Badania te w ujęciu porównawczym kontynuowałem na stypendium Fundacji Alexandra von Humboldta na Freie Universität w Berlinie, analizując zróżnicowanie rozwoju rynków pracy w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, Europy Zachodniej i USA.

Profesor Szyłko-Skoczny była otwarta na nowe wyzwania badawcze, wynikające i uwarunkowane potrzebą reform w całym obszarze polityki społecznej państwa okresu transformacji. Efektem tej aktywności były badania przeprowadzone w 1994 r. razem z zespołem na zlecenie ministra pracy i polityki socjalnej. Badania sondażowe dotyczyły polityki społecznej w świadomości obywateli (finansowane ze środków PHARE) i miały na celu poznanie stanu świadomości społecznej i postaw społecznych w dziedzinie polityki rynku pracy, ustawodawstwa społecznego i pracowniczych ubezpieczeń rentowo-emerytalnych. Zamysłem badań było ustalenie, w jakim stopniu społeczeństwo polskie znało, rozumiało oraz jak oceniało cele, metody i instrumenty polityki społecznej państwa. Wyniki zostały opublikowane w książce pt. *Polityka społeczna w świadomości społecznej* (1995).

W ostatnim okresie w pracy badawczej Profesor Szyłko-Skoczny powróciła z dużą intensywnością do problemów migracji. Zjawisko kształtowania się transnarodowego rynku pracy w Polsce stało się jednym z głównych obszarów Jej zainteresowań i aktywności badawczej. Wiązało się to z nową sytuacją na rynku pracy. W Polsce, w szczególności po przystąpieniu do UE, nasiliła się emigracja zarobkowa (zwłaszcza do Wielkiej Brytanii i Irlandii), a równocześnie ujawnił się proces powolnego przekształcania się naszego państwa z typowo emigracyjnego w emigracyjno-imigracyjne, do którego przybywało coraz więcej obcokrajowców. Rosnące zainteresowanie podejmowaniem zatrudnienia w Polsce przy jednoczesnym braku skonsolidowanej polityki imigracyjnej w zakresie oceny zapotrzebowania polskiego rynku pracy na pracowników cudzoziemskich sprawiło, że pilną sprawą stało się opracowanie modelu polskiej polityki imigracyjnej.

W latach 2008–2010 Małgorzata Szyłko-Skoczny kierowała zespołem pracowników Instytutu Polityki Społecznej, który realizował dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej szerokie badania na temat: *Systemów imigracji różnych grup migranckich oraz dopuszczenia ich do polskiego rynku pracy* (Działanie 1.1 POKL, projekt był realizowany na rzecz Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego). Projekt miał na celu opracowanie propozycji modelu polskiej polityki imigracyjnej z punktu widzenia potrzeb rynku pracy, który będzie